

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет політичних наук

Кафедра соціології та політології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

Котляр Ю.В.

“31” серпня 2022__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ФІЛОСОФІЯ»

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Розробник

Броннікова Л.В.

Завідувач кафедри розробника

Броннікова Л.В.

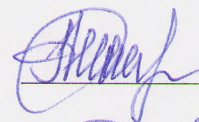

Завідувач кафедри

місцевого самоврядування та

регіонального розвитку

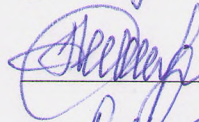
Штиршов О.М.

Гарант освітньої програми

спеціальності 281

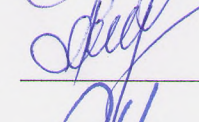
Штиршов О.М.

Декан факультету політичних

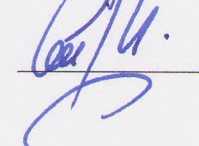
наук

Хмель А.О.

Начальник НМВ

Шкірчак С.І.

Розділ 1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Назва дисципліни	Філософія	
Галузь знань	28 Публічне управління та адміністрування	
Спеціальність	281 Публічне управління та адміністрування	
Рівень вищої освіти	Бакалавр	
Освітня програма	Адміністративний менеджмент	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	1 курс	
Навчальний рік	2022-2023	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	1	
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	3 кредити / 90 годин	
Структура курсу: – лекції – семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) – годин самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	15	
	15	
	60	
Відсоток аудиторного навантаження	33%	
Мова викладання	Українська	
Форма підсумкового контролю	залік	

Розділ 2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

2.1. Місце навчальної дисципліни в освітній програмі

Філософія належить до циклу світоглядних дисциплін загальноосвітнього характеру, яка є нормативною на першому - бакалаврському рівні підготовки студентів вищого навчального закладу.

Мета навчального курсу: надання знань з філософії як світогляду людини, або сукупності поглядів на світ у цілому та ставлення людини до цього світу, розуміння онтологічних, гносеологічних, аксіологічних і соціальних проблем буття.

Курс “Філософія” як фундаментальна дисципліна, яка формує у студента світоглядні позиції і універсальну методологію пізнання та діяльності, ставить перед собою наступні завдання:

- забезпечити засвоєння специфіки філософського осягнення дійсності;
- ознайомити із наявними філософськими концепціями;
- розкрити поліфонізм та плюралізм філософського мислення;
- створити умови для формування світоглядно-методологічної культури студентів;
- ознайомити з історією філософської думки, з досягненнями сучасної філософії;
- сприяти формуванню у студентів здібностей до логічного мислення, самостійного аналізу складних явищ соціокультурного життя, уміння пов'язувати

загальнофілософські проблеми з вирішенням завдань теоретичного і практичного характеру в професійній сфері та особистісному життєвому просторі.

Розроблена програма відповідає освітній програмі та орієнтована на **формування компетентностей**:

Загальні компетентності спеціальності (ЗК)	ЗК1	Здатність самостійно навчатися та оволодівати сучасними знаннями.
	ЗК3	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
	ЗК4	Здатність бути критичним і самокритичним
	ЗК6	Здатність до міжособистісної взаємодії.
Фахові компетентності (ФК)	ФК2	Здатність синтезувати управлінські рішення у сфері публічного адміністрування в умовах повної та неповної інформації.
	ФК5	Здатність до аналізування та оцінювання соціальних процесів, розгляду суспільних явищ в конкретних історичних умовах та здійснення професійної діяльності
Програмні результати навчання	ПРН1	Використовувати базові знання з історичних, культурних, політичних, соціальних, економічних засад розвитку суспільства.
	ПРН13	Оволодіти стандартними методиками аналізу фінансових розрахунків і показників розвитку об'єкту управління, а також методами прогнозування та аналітики у всіх сферах громадського і суспільно-політичного життя.

2.2. Очікувані результати навчання

В результаті вивчення курсу студенти мають знати:

- специфіку та структуру філософського знання; основне коло філософських проблем;
- основний зміст розділів філософії (онтології, гносеології, соціальної філософії, антропології, тощо);
- основні типи філософських концепцій і методів мислення;
- походження і сутність свідомості, її форму і структуру;
- способи пізнання світу, функціонування знання у сучасному суспільстві;
- форми суспільної свідомості, їх взаємозв'язок;
- умови формування особистості, її свободи, відповідальності за збереження життя, культури.

Крім того, студенти мають набути таких навичок як:

- обґрунтувати свою світоглядну і громадянську позицію;
- використовувати отримані знання при вирішенні професійних задач;
- розуміти і об'єктивно оцінювати досягнення і феномени культури і цивілізації;
- мислити на теоретичному рівні, володіти методами пізнання, творчої діяльності;
- бути здатними до діалогу як способу вирішення соціальних, етичних, правових проблем.

Відповідно до освітньої програми, очікувані **результати навчання** включають вміння:

Розділ 3. Програма навчальної дисципліни

3.1.1 Програма навчальної дисципліни для денної форми навчання студентів

№	Теми	Лекції	Практичні (семінарські)	Самостійна робота
1	Філософія як специфічний тип знання.	2	2	5
2	Філософія стародавнього світу.	2	2	8
3	Філософія 5-18 ст.	2	2	8
4	Філософія 19- поч.21 ст.	2	2	10
5	Проблеми онтології та феноменології.	2	2	10
6	Проблеми гносеології	1	2	10
7	Проблема людини у філософії.	2	2	9
8	Соціальна філософія.	2	1	7
Всього за курсом		15	15	60

Розділ 4. Зміст навчальної дисципліни

4.1. Зміст навчальної дисципліни для денної форми навчання

№ лекції	Кількість годин	Тема лекції	Ключові питання, які розглядаються
Лекція 1	2	Філософія як специфічний тип знання	Філософія та світогляд. Світогляд як форма самоусвідомлення людини. Основні риси світогляду. Світогляд як світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Історичні типи світогляду: міф, релігія, науковий світогляд, філософський світогляд. Особливості та функції міфу. Суспільно-історична природа релігії, її соціальні та гносеологічні функції. Ідея Бога. Взаємозв'язок і розвиток міфології, релігії та філософії. Зародження філософської думки. Предмет філософії. Філософія як дослідження світоглядних проблем засобами раціонального мислення.
Лекція 2	2	Філософія стародавнього світу.	Культурно-історичні передумови виникнення філософії. Своєрідність філософії Стародавньої Індії та Китаю. Місце передфілософії у духовній культурі Стародавньої Індії. Веди. Упанішади. Брахманізм. Буддизм. Основні школи філософії індуїзму. Місце передфілософії у духовній культурі Стародавнього Китаю. П'ятикнижжя. Конфуціанство. Даосизм. Причини виникнення філософії у Стародавній Греції. Досократівська філософія, її універсалістські орієнтації (Мілетська школа, Геракліт, Піфагореїзм, елейська школа). Атомізм і вчення про причинність Демокріта. Класична філософія – софісти, Сократ, Платон, Аристотель. Криза класичної античної філософії. Філософія еллінізму (епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм).
Лекція 3	2	Філософія 5-18 ст.	Філософія середньовіччя (К. Тертуліан, А. Августин, Ф. Аквінський, П. Абеляр, Р. Бекон, Д. Скотт). Особливості середньовічної схоластики. Релігійний характер філософської думки. Природа і людина як творення Бога. Філософія Фоми Аквінського. Формування європейської освіти, перші університети. Філософія Відродження (Л. Валла, М. Кузанський, Дж. Бруно, М. Монтень).

			<p>Характерні риси епохи, їхнє відображення у філософській думці. Антропоцентристський, гуманістичний характер філософії епохи Відродження. Натурфілософія, пантеїзм. Геліоцентризм і вчення про нескінченність Всесвіту – М.Коперник, Г.Галілей.</p> <p>Філософія Нового часу. Проблема методу пізнання. Філософське обґрунтування нової картини світу (Ф.Бекон, Р.Декарт, Б.Спіноза, Г.Лейбніц, Дж.Локк, Дж.Берклі, Д.Юм). Механістичний характер філософії XVIII ст. Поняття субстанції у філософії Нового часу. Проблема людини у філософії Просвітництва (Ш.Л.Монтеск'є, Вольтер, Ж-Ж. Руссо). Французький матеріалізм, його розуміння людини і суспільства (Ж. Ламетрі, К.-А. Гельвецій, П. Гольбах, Д. Дідро).</p>
Лекція 4	2	Філософія 19- поч.21 ст.	<p>Класична німецька філософія. І.Кант - теоретична і практична філософія. Філософія людського „Я” (І.Фіхте). Філософія Ф. Шеллінга. Філософія абсолютної ідеї Г.Гегеля. Діалектична логіка Г.Гегеля. Філософські погляди Л.Фейєрбаха.</p> <p>Становлення і розвиток марксизму. Проблеми людини, суспільства, розуміння історичного процесу. Філософія К.Маркса і сучасність.</p> <p>Виникнення та розвиток некласичної філософії. Філософія XIX ст. Перегляд класичної моделі світорозуміння. Програма радикального оновлення філософії – позитивізм, філософія життя. Відкриття несвідомих поривів життя (А. Бергсон, Ф. Ніцше, А. Шопенгауер). Відмова від суб'єкт-об'єктної дихотомії буття. Світ як тривалість.</p> <p>Філософія XX ст.-початку XXI ст. Екзистенціалізм. Філософська антропологія. Персоналізм. Неотомізм. Неофрейдизм. Філософія постмодернізму.</p>
Лекція 5	2	Проблеми онтології та феноменології.	<p>Категорія буття: її смисл і специфіка. Буття як реальність і абстракція. Людина в бутті. Філософські концепції буття. Форми буття. Буття і час. Буття і простір. Типи онтології: реалізм (матеріалізм), ідеалізм, монізм, дуалізм, плюралізм.</p> <p>Духовний вимір людського буття. Знаково-символічна форма буття духу. Проблема</p>

			ідеального. Природничі та соціально-історичні засади свідомості. Самосвідомість. Рефлексія, розум, інтелект, мислення. Мислення і мова. Свідомість і людська життєдіяльність. Сфери свідомості: пізнавальна, емоційна, мотиваційно-вольова. Рівні психічного життя людини: несвідоме, підсвідоме, надсвідоме.
Лекція 6	1	Проблеми гносеології	Об'єкт і суб'єкт. Об'єкт-суб'єктна і суб'єкт-суб'єктна пізнавальна ситуація. Чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне пізнання. Пізнання і творчість. Проблема істини. Істина і хибність. Істина і вірогідність. Критерії істини. Сучасна методологія пізнання. Універсально-об'єктивістська методологія. Діалектика. Типи екзистенційної методології (феноменологія, герменевтика). Синергетика. Методологія пізнання як форма організації оптимально ефективної діяльності людини.
Лекція 7	2	Проблема людини у філософії	Специфіка людського буття. Буття людини як реальний процес її існування. Свобода, вибір, відповідальність – сутнісні засоби реалізації творчої життєдіяльності людини. Антропосоціогенез. Проблема людського начала. Філософська проблема взаємовідношення душі і тіла людини. Основоположні феномени людського буття: любов, творчість, щастя, віра, праця, гра. Тема життя і смерті у філософії. Конечність індивідуального існування людини. Сенс життя людини і людства. Соціальне буття людини як єдність індивідуального і суспільного буття.
Лекція 8	2	Соціальна філософія.	Філософія суспільства. Основні підходи до розуміння суспільства. Феномен соціального. Соціум як історичний процес. Предметність, діяльність, спілкування – форми існування соціуму. Суспільство як система. Суспільство і природа. Географічне середовище і його роль в житті суспільства. Демографічні чинники суспільного розвитку. Основні сфери життєдіяльності суспільства та їх специфіка. Поняття соціальної структури суспільства. Соціальна група. Соціальна структура традиційного, індустріального і інформаційного

			<p>суспільства. Соціальна мобільність і соціальна стратифікація.</p> <p>Політика як регулятивний механізм функціонування та розвитку соціуму. Політичні відносини та інститути. Держава як елемент політичної системи.</p> <p>Філософія історії. Проблема сенсу історії. Проекти світової історії. Зміст формаційного та цивілізаційного підходів до аналізу історичного процесу.</p> <p>Людина як суб'єкт історичного процесу. Народ та особистість в історії.</p>
--	--	--	---

4.2. Теми і плани семінарських занять для денної форми навчання

№ Семінару	Кількість годин	Тема семінару	Ключові питання, які розглядаються
Семінар 1	2	Філософія як специфічний тип знання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття світогляду. Світогляд як спосіб духовно-практичного освоєння дійсності. 2. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія. 3. Особливості філософського світогляду. 4. Філософія в системі культури. Основні функції філософії.
Семінар 2-3	2	Філософія стародавнього світу.	<p>Заняття 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Передфілософія Стародавньої Індії. 2. Передфілософія Стародавнього Китаю. <p>Заняття 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Причини виникнення філософії у Стародавній Греції. 2. Досократівська філософія. 3. Антична класика: філософія Сократа, Платона, Аристотеля.
Семінар 4-5	2	Філософія 5-18 ст.	<p>Заняття 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні риси філософської думки європейського середньовіччя. 2. Патристика. 3. Схоластика. 4. Загальні риси філософської думки епохи Відродження. 5. Натурфілософія епохи Відродження. <p>Заняття 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема методу пізнання у філософії 17 ст.

			<p>2. Соціально-політичні вчення у філософії Нового часу: теорія суспільного договору Т. Гоббса, концепція прав людини Д. Локка.</p> <p>3. Філософія доби Просвітництва.</p>
Семінар 6-7	2	Філософія 19-поч. 21 ст.	<p>Заняття 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Філософське вчення І. Канта. 2. Філософська система та метод Г. Гегеля. 3. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха. 4. Основні філософські ідеї К. Маркса. 5. Вплив марксизму на світову суспільну думку та соціальну практику. <p>Заняття 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Філософія життя. 2. Позитивізм та його різновиди. 3. Екзистенціалізм. 4. Сучасна релігійна філософія. 5. Герменевтика. 6. Філософія постмодернізму.
Семінар 8	2	Проблеми онтології та феноменології.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема буття в історії філософії. 2. Форми буття. 3. Проблема свідомості у філософії. 4. Свідомість, мислення, мова.
Семінар 9	2	Проблеми гносеології	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема пізнання у філософії. <p>Структура процесу пізнання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Проблема методу пізнання у філософії. <p>Філософські закони і категорії, їх зміст та роль в процесі пізнання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Наукове пізнання, його рівні, форми та методи. 4. Проблема істини в філософії. Критерії істини.
Семінар 10	2	Проблема людини у філософії	<ol style="list-style-type: none"> 1. Образ людини в історії філософії. 2. Проблема походження людини. 3. Проблема життя і смерті у філософії. 4. Сенс життя людини.
Семінар 11	1	Соціальна філософія.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Суспільство як об'єкт філософського аналізу. Основні джерела суспільного розвитку. 2. Основні сфери життєдіяльності суспільства та їх специфіка. 3. Соціальна структура. 4. Філософське осмислення історії. <p>Проблема періодизації історії суспільства.</p>

4.3. Завдання для самостійної роботи студентів денної форми навчання

Підготовка повідомлення

Формою самостійної роботи з курсу «Філософія» є підготовка повідомлення за темою семінарського заняття. Наприклад, студенти обирають тему повідомлення для заняття 2 «Філософія стародавнього світу» - 1) Життя Конфуція, 2) Життя Будди, 3) Вчення про атоми Демокріта, 4) Вчення про державу Платона та інші.

Сенс цього завдання полягає в тому, щоб використати для його підготовки спеціальні джерела, а не лише підручники. Студент виступає з повідомленням під час семінарського заняття. Час виступу – максимум 10 хвилин. Критерії оцінювання подані у відповідному розділі програми.

Розділ 5. Підсумковий контроль

5.1. Питання до заліку

- 1.Світогляд: поняття, структура, історичні форми.
- 2.Світогляд і філософія. Специфічні риси філософського мислення.
- 3.Предмет філософії. Основні функції філософії.
- 4.Передфілософія Стародавньої Індії
- 5.Передфілософія Стародавнього Китаю
- 6.Виникнення філософії у Стародавній Греції. Досократівський період.
- 7.Антична класика: Сократ, Платон, Арістотель.
- 8.Філософія європейського середньовіччя.
- 9.Філософія епохи Відродження.
- 10.Філософія Нового часу.
- 11.Філософія епохи Просвітництва.
12. Основні ідеї німецької класичної філософії.
- 13.Філософські погляди К. Маркса, їх вплив на світову філософію та соціальну практику.
- 14.Некласична філософія ХІХ ст.
- 15.Некласична філософія ХХ ст.
- 16.Філософській постмодернізм.
- 17.Розвиток філософської думки в Україні.
- 18.Філософія Г. Сковороди.
- 19.Пізнання як філософська проблема. Об'єкт і суб'єкт пізнання.
- 20.Діалектика як філософська концепція розвитку.
- 21.Філософській аналіз суспільства.
- 22.Основні сфери суспільного життя та їх особливості.
- 23.Суспільство і природа: взаємодія, суперечності, перспективи.
- 24.Проблема буття у філософії. Форми буття.
- 25.Географічне середовище як чинник суспільного розвитку.
- 26.Народонаселення як передумова та суб'єкт історичного процесу.
- 27.Матеріальне виробництво як основа суспільного розвитку.
- 28.Духовна сфера життя суспільства.

29. Соціальна структура та її різновиди.
30. Політика як соціальне явище, її специфіка та роль у суспільному житті.
31. Держава: походження, сутність, функції.
32. Проблема походження людини. Основні концепції антропогенезу.
33. Людина як предмет філософського аналізу. Сутність людини.
34. Свідомість, мислення, мова. Роль мови у розвитку суспільства та людської культури.
35. Тілесні, душевні та духовні засади особистості.
36. Людина як індивід, індивідуальність, особистість.
37. Свобода і відповідальність людини у сучасному світі.
38. Основоположні феномени людського буття: любов, творчість, щастя, віра, праця, гра.
39. Тема життя і смерті у філософії.
40. Сенс життя людини і людства.
41. Цінності як ядро духовного світу людини. Типи цінностей.
42. Проблемне поле філософії історії.
43. Формаційний підхід до аналізу історичного процесу.
44. Цивілізаційний підхід до аналізу історичного процесу.
45. Смысл та спрямованість історичного процесу.
46. Суспільний прогрес та його критерії.
47. Людина як суб'єкт історичного процесу. Народ та особистість в історії.
48. Особливості інформаційного суспільства.
49. Багатозначність феномену культури. Культура як спосіб буття людини.
50. Суперечності розвитку культури в сучасному суспільстві.
51. Типологія культур. Культура і цивілізація.
52. Філософія і наука. Генезис науки та основні етапи її розвитку.
53. Наука і техніка як соціокультурні феномени.
54. Місце науки в життєдіяльності суспільств.
55. Особливості сучасної науки.
56. Сучасна НТР, її вплив на розвиток суспільства та людини.
57. Глобальні проблеми людства: зміст, причини виникнення, шляхи подолання.
58. Соціальне передбачення і моделювання майбутнього.
59. Процеси глобалізації в сучасному світі.
60. Криза сучасної цивілізації та шляхи виходу з неї.

5.2. Зразок «нульового» варіанту залікового білету

ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № 0

Чорноморський національний університет ім. П. Могили
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Спеціальність 281 Публічне управління і адміністрування
Навчальна дисципліна
ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія епохи Просвітництва (15 балів).
2. Типологія культур. Культура і цивілізація (15 балів).

Розділ 6. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

6.1. Система оцінювання роботи студентів

Контроль рівня засвоєння навчального матеріалу здійснюється шляхом перевірки знань студентів на заліку згідно розкладу сесії.

У відповідності до положення про систему рейтингової оцінки знань студентів при вивченні дисципліни застосовується наступна система оцінювання роботи студентів.

№	Вид контролю	Максимальна кількість балів	Термін виконання
1.	Опитування та виступи на групових заняттях (передбачено 9 відповідей)	9 x 5 = 45	Протягом семестру
2.	Самостійна робота	15	Протягом семестру
3.	Повідомлення	10	Протягом семестру
4.	Залік	30	Заліково-іспитова сесія
	Всього	100	

6.2. Критерії оцінювання

Опитування на групових заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння студентів самостійно опрацювати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 5 балів (10 – для заочної форми навчання). Критеріями для оцінювання виступають:

Оцінка 5 балів ставиться у випадку:

- студент вільно володіє, визначеними програмою, знаннями й уміннями;
- правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;
- висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена;
- мова добра.

Оцінка 4 балів ставиться у відповідності з попередніми вимогами, але:

- студент має незначні ускладнення при використанні визначених програмою знань і умінь;
- при доборі фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності;
- мова добра.

Оцінка 2-3 бали ставиться в такому випадку:

- студент користується лише окремими знаннями й уміннями;
- порушує логіку викладу;
- відповідь недостатньо самостійна;
- аргументація слабка;
- є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках;
- мова спрощена.

Оцінка 0-1 бали ставиться в разі незнання більшої частини матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, а саме:

- студент не володіє необхідними для здійснення завдання уміннями;
- головного фактичного матеріалу не знає.

Підготовка і виступ з повідомленням.

Критеріями оцінювання повідомлення виступають:

- якісна підготовка матеріалів згідно теми виступу,
- виклад матеріалів зрозумілою для аудиторії мовою,
- самостійні висновки, повнота розкриття теми повідомлення.

Максимальна оцінка – 10 б. (порушення однієї з умов – зменшення оцінки на 2 б.).

Самостійна письмова робота (тема для роботи обирається залежно від успішності студентів у вивченні тих чи інших питань курсу)

Критеріями оцінювання виступають: повна правильна відповідь на кожне питання 5 балів (3x5=15); відповідь повна, але з деякими недоліками 4 бали (3x4=12); відповідь неповна 3 бали (3x3=9).

Розділ 7. Рекомендовані джерела інформації

7.1. Основні джерела

1. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: Онтологія людини. К., 1995
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій . - Львів, 2018.
3. Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. Філософія : Підручник. К., 2001
4. Філософія : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Харків , 2019.
5. Філософія: Навч. посібник /За ред.І. Надольного. – К., 2015.

7.2. Додаткові джерела

- 1.Лузан А. Вступ до філософії. – К, 2013.
- 2.Симоненко С. Основи філософії. – К., 2019.
- 3.Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. К., 2006.
- 4.Хамітов Н. Історія філософії. – К., 2019.
- 5.Читанка з історії філософії ХХ ст.- К., 2016.
- 6.Філософія : навчальний посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, В. П. Розумний ; за ред. І. Ф. Надольного. – К., 2011.